

Andreas Koivisto & Mikael A. Manninen

Arkeologit somekohun keskellä: Euroopan tummaihoiset metsästäjä- keräilijät Vantaalla ja maailmalla

Loppuvuodesta 2023 Vantaan Sanomat julkaisi kirjoituksen, jossa kerrottiin Suomen ensiasuttajien olleen todennäköisesti tummaihoisia. Tieto pohjautui viimeksi kuluneen vuosikymmenen aikana tehtyyn tieteelliseen tutkimukseen. Julkaisemista seurasi kohu sosiaalisessa mediassa. Kohu seurasi kansainvälistä esimerkkiä, sillä samankaltaisia kansainvälisiä paisuneita kohuja liittyy Euroopan tummaihoisiin kivikautisiin metsästäjä-keräilijöihin on aiemmin puhjennut mm. Tanskassa, Ruotsissa ja Isossa-Britanniassa. Vaikuttaa todennäköiseltä, että verkossa nimimerkkien takana kohujen lietsontaan osallistuu tahoja, joiden tarkoitusperät ovat puhtaasti poliittisia ja kahtiajakoon pyrkiviä. Vantaan tapauksessa kohu kuitenkin kääntyi tietyiltä osin jopa positiiviseksi asiaksi. Se voitiin hyödyntää lisääntyneenä näkyvyytenä arkeologiselle tutkimukselle ja sen varjolla saatiin nostettua ihmisten kiinnostusta menneisyyteen.

Arkeologer mitt i spektakel på sociala medier: Europas jägare och samlare med mörk hudfärg i Vanda och i världen

I slutet av år 2023 publicerade tidningen Vantaan Sanomat en skrift där det berättades att Finlands första bosättare troligtvis hade mörk hudfärg. Informationen grundade sig på vetenskaplig forskning från det gångna årtiondet. Publicerandet följdes av ett spektakel på sociala medier. Spektaklet följde internationella exempel. Liknande spektakel som vuxit till internationella mått hade tidigare bubblat fram även exempelvis i Danmark, Sverige och Storbritannien. Det ter sig sannolikt att det bakom pseudonymer på nätet fanns aktörer som medvetet matade lågorna på grund av rent politiska skäl som syftade till politisk tudelning. I Vandafallet fick spektaklet i vissa fall dock till och med positiva utkomster. Det kunde nyttjas som ökad synlighet till arkeologisk forskning och i dess svallvågor blev det möjligt att höja folks intresse för det förflutna.

Johdanto

Loppuvuodesta 2023 *Vantaan Sanomat* julkaisi tekstin Vantaan alueen varhaisimpien asukkaiden ulkonäöstä. Tekstissä toinen tämän tekstin kirjoittajista (A. K.) kertoi Suomen varhaisen mesoliittisen kivikauden asukkaiden olleen todennäköisesti tummaihoisia. Kirjoitus herätti paljon reaktioita ja kuohuntaa lehden kommenttiosiossa sekä sosiaalisessa mediassa. Osa kommenteista oli avoimen rasistisia, osa tutkijoita halventavia. Tämä sai muut mediat tarttumaan aiheeseen, mikä taas lisäsi kohuun uusia kierroksia.

Vantaan Sanomissa julkaistu kirjoitus pohjautui arkeologisen tutkimuksen lisäksi viimeisen noin kymmenen vuoden aikana tehtyyn muinais-DNA-tutkimukseen. Tutkimus tällä saralla on edennyt 2000-luvulla suurin harppauksin ja se on avannut arkeologisen tutkimukseen yhdistettynä uusia näkökulmia muinaisuuteen. Tutkimalla muinaista DNA:ta on mahdollista saada tietoa esimerkiksi esihistoriallisten ihmisten ihon, hiusten ja silmien väristä (esim. Salmela 2024), terveydentilasta (esim. Kirdök et al. 2024), sukulaisuussuhteista (esim. Simões et al. 2024) ja liikkumissuunnista (esim. Mattila et al. 2023).

Osa uusista tuloksista, kuten vaikkapa juuri kivikauden ihmisten ihonväri, ovat esihistorian kokonaiskuvan kannalta lopulta jokseenkin merkityksettä, mutta tuntuvat kiinnostavan ihmisiä – etenkin silloin kun ne ovat jonkun oman maailmakuvan vastaisia. Se, että nykyisen Suomen alueen ensiasuttajat olivat ihonväriltään nykyistä keskimääräistä pohjoiseurooppalaista selvästi tummempia, on esimerkiksi ristiriidassa sen kuvituksen kanssa, mitä on nähty esihistorian yleisesityksissä jo yli sadan vuoden ajan (Kunnas 2024).

Kuvaavaa on, että kun *Helsingin Sanomien* paperilehdessä julkaistiin toukokuussa 2021 Suomen ensiasuttajia käsittelevä juttu, olivat kuvituksen ihmiset varsin vaaleaihoisia huolimatta siitä, että jopa jutun otsikko oli ”Suomen ensiasuttajat tummia ja kylmän karaisia. Näin Suomi ja Skandinavia asutettiin jääkauden jälkeen”. Lehden verkkoversiossa otsikko oli toinen ja kenties juuri siksi kohua ei tällöin syntynyt sen enempää kuin saman aiheen käsittelystä Tieteen päivillä 2023 (Manninen 2023).

Miksi *Vantaan Sanomien* juttu sitten aiheutti niin kovaa kuohuntaa? Yksi selittävä tekijä on julkaiseminen verkossa, mikä mahdollisti uutisen valjastamisen somekohun lietsomiseen, mutta toinen lienee ajankohta.

Vain hetkeä aiemmin oli nimittäin Ruotsissa samanlainen kohu käynnistynyt, tai ehkä pikemminkin käynnistetty, *Historien om Sverige* TV-sarjan avausjakson jälkeen.

Euroopan kivikauden tummat metsästäjä-keräilijät kohujen keskellä

Kivikauden eurooppalaisten tummaihoisuus on toistuvasti kuohuttanut tunteita siellä missä aihe on noussut puheenaiheeksi tiedeyhteisön ulkopuolella. Tai jos tarkkoja ollaan, ei sitä aluksi oltu uskoa tiedeyhteisöissäkään. Esimerkiksi muinais-DNA-tutkimuksen popularisoijana tunnetun ruotsalaisen tiedetoimittajan ja -kirjailijan Karin Bojsn mukaan kilpailevilla tutkimusryhmillä meni hyvän aikaa ennen kuin ne hyväksyivät vuonna 2014 julkaistun tuloksen, jonka mukaan Espanjasta löydetyllä noin 7000 vuotta sitten eläneellä yksilöllä oli tumma iho ja siniset silmät (Olalde et al. 2014; *Sydsvenskan* 8.12. 2023).

Vielä vuonna 2018 noin 10 000 vuotta sitten Britanniassa eläneen Cheddarin miehen kohdalla kuultiin tuloksen luotettavuudesta epäilyjä myös tutkijapiireistä (*New Scientist* 21.8.2018). Nytemmin, saman tuloksen toistuttua tutkimus toisensa jälkeen, ei soraääniä enää tiedekentästä kuulu: nykytutkimuksen mukaan Euroopan läntisten metsästäjä-keräilijöiden geneettiseen ryhmään (ns. WHG-ryhmä) kuuluneilla yksilöillä, myös Cheddarin miehellä, on ihonväri ollut tumma (Brace et al. 2019; Ju & Mathiesson 2020; Schroeder 2023).

Suomen ensiasuttajien kohdalla oma vivahteensa suhteessa kansainväliseen keskusteluun tulee siitä, että jo ennen kuin arkeologisesta aineistosta löytyy varmoja merkkejä meren yli tänne tulleesta esineistöstä, joka edustaa mesoliittista Itämeren eteläosien, eli todennäköisesti läntisten metsästäjä-keräilijöiden, aineellista kulttuuria (ks. Manninen & Hertell 2011), saapui tänne väestöä idästä (esim. Sørensen et al. 2013; Manninen et al. 2021). Näiden Suomen ensiasuttajien aikalaisia itäisessä Euroopassa, eli lähinnä geneettiseen itäisten metsästäjä-keräilijöiden ryhmään (EHG) kuuluneita yksilöitä, on muinais-DNA:n osalta tutkittu merkittävästi läntisiä vastineitaan vähemmän (esim. Salmela 2024).

Itäisten metsästäjä-keräilijöiden geneettisen ryhmän edustajien on aiemmin esitetty olleen ihonväriltään vaaleita. Tämä näkemys perustui

kuitenkin vain kahteen itäisiä metsästäjä-keräilijöitä edustaneeseen yksilöön (Günther et al. 2018). Nämä yksilöt elivät noin 8000–7500 vuotta sitten, kun taas esimerkiksi Suomen varhaisimmat arkeologiset löydöt ovat noin 11 000 vuoden takaa. Näistäkin kahdesta Suomea lähempi, eli Äänisen Peurasaaresta tutkittu yksilö, oli tutkijoiden mukaan ihonväriltään ”intermediate” eli ei aivan tumma, muttei vaaleakaan. Toinen yksilö taas oli elänyt kaukana Samarskin alueella 3500 vuotta Suomen ensiasuttamisen jälkeen. Uudemmassa tutkimuksessa (Posth et al. 2023) kyseisen ryhmän edustajien katsotaan olleen ruskeasilmäisiä ja ihonväriltään nykyeurooppalaisia tummempia, mutta läntisiä metsästäjä-keräilijöitä vaaleampia. Kyseisessä tutkimuksessa tutkittuja yksilöitä on jo selvästi enemmän, mutta edelleen Suomen ensiasutusta myöhemmältä ajalta.

Suomen ensiasutusta edeltävältä ajalta on hiljattain saatu tietoa Äänisen itäpuolelta, missä Peschenitsan kalmistosta tutkittu yksilö 12 700 vuoden takaa oli ihonväriltään tumma tai musta, ruskeasilmäinen ja mustahiuksinen (Saag et al. 2021). Edelleen tiedetään, että nykyisen kaltainen vaaleaihoisuus kehittyi Euroopassa vasta viimeisten noin 5000 vuoden aikana (esim. Schroeder 2023). Olivat siis Vantaan ensiasuttajat 9500 vuotta sitten ihonväriltään mitä tummuuden astetta tahansa, on selvää, että nykyisten geneettisesti määriteltyjen pohjoiseurooppalaisten populaation vaaleaa ihoa heillä ei ollut.

Vantaan Sanomissa julkaistu teksti pohjautui siis parhaaseen saatavilla olevaan tietoon. Syntynyt kohu olikin jatkoa esimerkiksi TV-ohjelmassa vuonna 2018 esitellyn Cheddarin miehen rekonstruktion synnyttämälle kohulle, Lolland-Falsterin Museon myöhäismesoliittista Lolaa esittelevän näyttelyn myötä nousseelle kohulle kesällä 2023 (*Extra Bladet* 25.7. 2023; Schroeder 2023) sekä edellä mainitun *Historien om Sverige* TV-sarjan Ruotsin ensiasuttajia käsittelevän avausjakson kohulle loppuvuodesta 2023 (*Newsweek* 7.11.2023; *Sydsvenskan* 8.12. 2023). Aiheesta nostettuja kohuja myös uudelleen lämmitetään. Esimerkiksi Ruotsissa kohu oli lähes suoraa toistoa TV-sarjan *De första svenskarna* vuonna 2019 aiheuttamille vastalauseille. Briteissä taas Cheddarin mies nousi hiljattain taas otsikoihin, kun rekonstruktio oli esillä Brilliant Black British History -näyttelyssä Bristolissa (*The Sunday Telegraph* 28.1.2024).

Yhteistä kohuille on ollut kansainvälisyys. Vaikka voisi ajatella, ettei tietyn alueen mesoliittisten metsästäjä-keräilijöiden ulkonäkö herättäisi suuria intohimoja muissa maissa, on somehaulla helppo havaita, että esi-

merkiksi *Historien om Sverige* -sarjaa käsiteltiin laajalti lukuisilla eri kielillä, muun muassa englanniksi, puolaksi, kreikaksi ja ranskaksi. Näistä esimerkiksi Twitterissä (nykyisin viestipalvelu X) englanniksi kirjoittavalla ”End Wokeness” -tilillä on yli 2,6 miljoonaa seuraajaa.

Kansainvälisesti yhdistäviä teemoja ovat selkeästi olleet tumman ihonvärin lisäksi se, että TV-sarjaan tummaihoisia metsästä-keräilijöitä palkattiin näyttämään afrikkalaistaustaisia näyttelijöitä ja toisaalta väite, jonka mukaan kyseessä on, keskusteluista poimittuja termejä käyttäksämme, ”propaganda”, ”woke-agenda” ja ”PC-tiede”, jolla valkoihaisia eurooppalaisia pyritään alistamaan historiaa vääristämällä (ks. myös esim. *Newsweek* 7.11.2023). Somekeskustelussa jopa esitettiin, että ensiasuttajien esittäminen tummaihoisina voi rikkoa Ruotsissa etnisten ryhmien syrjinnän kieltävää lakia (tässä tapauksessa syrjityksi olisivat kirjoittajan mielestä joutuneet valkoihaiset ruotsalaiset). Onkin korostettava, että nämä kohut eivät yleensä vaikuta kehittyvän spontaanisti, vaan niitä nostetaan, lietsotaan ja ylläpidetään. Tarkoituspäriä voi näillä tiedoin vain arvailla, mutta väistämättä tulee mieleen, että taustalta löytyy poliittisia vaikuttimia, eikä trollitehtaiden vaikutusyrityksiäkään voi poissulkea.

Jotta uusien tutkimustulosten saama huomio ei kuitenkaan näyttäytyisi yksinomaan verkkorasistien temmelyskenttänä, on toisaalta syytä nostaa esiin myös se, että osa somekeskusteluihin osallistuvista on aidosti asiasta kiinnostuneita. Ihmisiä, jotka kyseenalaistavat mediaan päätyviä tiedeuutisia ja peilaavat uusia tuloksia aiemmin lukemaansa – toimien täten oikeastaan juuri niin kuin tieteessä pitäisikin. Uusin tutkimustieto ei vain aina ole vielä tavoittanut näitä ihmisiä. Ja toki keskustelijoissa on valetiedon leviittäjien vastapoolina myös tieteellisten tulosten puolustajia.

Vantaan tapaus

Samoihin aikoihin Ruotsissa ensi-iltansa saaneen *Historien om Sverige* -sarjan kanssa Suomessa julkaistiin taiteilija Tom Björklundin ja Andreas Koiviston lapsille suunnattu tietokirja *Ikikallion tarinoita – mummiteista meidän aikaamme* (Koivisto & Björklund 2023). Kirjan kanteen on kuvattu tummaihoisen tyttö (Kuva 1). Syyskuussa 2023 oli Vantaan kaupunginmuseolla myös auennut kirjaan liittyvä Ikikallion tarinoita -näyttely.

Vantaan kaupunginmuseolla ja *Vantaan Sanomilla* on ollut jo vuodesta 2018 lähtien yhteistyökuvio, jossa museon henkilökunta kirjoittaa lehden kerran viikossa niin sanotun kokoelmanoston. Nosto kulkee lehdessä nimellä *Vantaa ennen ja nyt* ja siinä voidaan lyhyesti museon esineitä tai tutkimuksia. Vuoden 2024 ensimmäinen kokoelmanoston kirjoittaja oli museon arkeologi Andreas Koivisto ja koska vuosi 2024 oli Vantaan viisikymmenvuotisjuhlavuosi, valikoituivat aiheeksi Vantaan ensimmäiset asukkaat. Aihe sopi myös museon näyttelyn teemaan.

Taiteilija Tom Björklund, jonka maalaamaa *Ikikallion tarinoita* -kirjan kansikuvaa tummaihoisesta työstä kaavailtiin jutun näyttökuvaksi, antoi luvan sen käyttämiseen, mutta varoitti samalla odotettavissa olevista seurauksista. Björklundilla oli kokemusta aiheesta, sillä hän oli itse joutunut somemyrskyn keskelle maalattuaan rekonstruktio kuvan, jota käytettiin kohun keskiöön kesällä 2023 päättyneessä Lolland-Falsterin Museon näyttelyssä.

Vantaan Sanomien kokoelmanosto ensimmäisistä Vantaan alueen asukkaista julkaistiin lopulta verkossa vuoden 2023 lopussa. Se jaettiin myös lehden Facebook-tilillä. Lehti oli muuttanut jutun otsikkoa, josta tuli näin hienan harhaanjohtava ja tarpeettoman provosoiva: ”Tiesitkö? Vantaa saattoi olla jo kivikaudella Suomen monikulttuurisin kaupunki” (*Vantaan Sanomat*

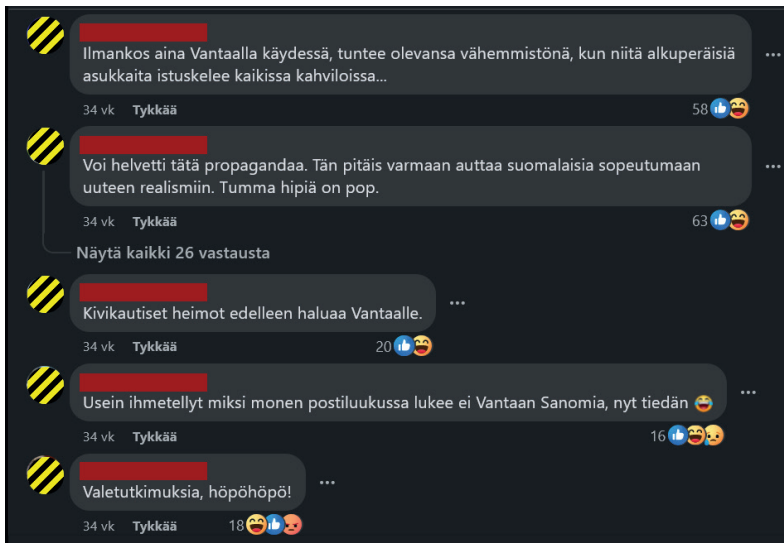

Kuva 1. *Ikikallion tarinoita - mammutteista meidän aikaamme* -kirjan kansikuvassa esiintyi tummaihoisen tyttö. (Maalaus: Tom Björklund)

27.12.2023). Itse kirjoituksessa ei monikulttuurisuudesta puhuttu. Joissakin lukijoissa otsikko ja kirjoitus herättivät voimakkaita tunteita. Pian Facebookissa julkaisemisen jälkeen juttu rupesi keräämään kommentteja. Ne seurasivat täysin Britannian, Tanskan ja Ruotsin tapausten mallia.

Monesta kommentista huokui, että kysymys ihonväristä oli herkkä ja vaikeasti hyväksyttävä asia. Tai näin voi ainakin ajatella muutamasta esimerkkikommentista: ”*Voi helvetti tätä propagandaa. Tän pitäis varmaan auttaa suomalaisia sopeutumaan uuteen realismiin. Tumma hipiä on pop.*”, ”*Onneksi olemme kaunistuneet vaaleaihoisiksi. Proud to be white!*”, ”*Valetutkimuksia, höpöhöpö!*”, ”*AIJAA jää ja kylmyys tekee ihmisistä liki mustia, aika outoa. Onks noi tutkijat vetänyt jotain kamaa, vai mistä väittävät et jää tekee mustia. Etelässä aurinko tekee ihosta tummia, mut jää ja kylmyys polttaa ihot tummiks. Onks tutkijat vihervasemmisto kommareita, jotka haluaa hävittää historian.????*”. (Kuva 2). (Lainaukset suoraan Vantaan Sanomien Facebook-sivun kommentteista).

Joululomien jälkeen jutun keräämistä Facebook-kommenteista keskusteltiin museon viikkopalaverissa ja mietittiin mitä niiden suhteen tulisi tehdä. Annettaisiinko asian olla, vai pitäisikö siihen reagoida jollakin tavalla. Loppujen lopuksi päädyttiin julkaisemaan laajemmin asiaa taustoittava blogiteksti kaupunginmuseon *Museon muruja* -blogissa (Koivisto

Kuva 2. Kuvakaappaus Vantaan-Sanomien Facebook-sivujen keskustelusta liittyen ensimmäisten vantaalaisten ulkonäköön.

2024). Pian blogin julkaisemisen jälkeen tuli yhteydenotto *Helsingin Sanomilta*, joka kirjoitti tapauksesta artikkelin (20.1.2024).

Helsingin Sanomien jutun jälkeen useat muutkin mediat olivat yhteydessä. Esimerkiksi *Hufvudstadsbladet* (23.1.2024), MTV3 (23.1.2024) ja *Yle* (29.1.2024) ottivat asian käsittelyynsä. Historioitsija ja kansanedustaja Teemu Keskisarja laittoi myös lusikkansa soppaan ja kirjoitti kohun siivellä omiin tarkoituksiinsa sopivan kolumnin Perussuomalaiset-puolueen verkkouutispalveluun (*Suomen Uutiset* 23.1.2024).

Julkisuus hämmensi

Vaikka taiteilija Björklund oli varoittanut Koivistoa asiasta ja muiden maiden tapaukset olivat jossain määrin tuttuja, tuli ulkonäkökysymyksen saama suuri julkisuus silti jonkinasteisena yllätyksenä. Arkeologikollegat kuitenkin tukivat ja lähettivät tsemppiviestejä. MTV3:n Huomenta Suomi-ohjelman esiintymiseen aamulla 23.1.2024 tämän artikkelin kirjoittajat menivätkin yhdessä. Radion Ylen kulttuuriykkösen ohjelmaan saapui puolestaan geneetikko Elina Salmela, tieteenfilosofian yliopistonlehtori Samuli Reijula sekä arkeologian professori Mika Lavento keskustelemaan ja puhumaan tieteellisten tutkimustulosten puolesta. Myös sosiaalisessa mediassa ja kommenttipalstoilla moni viimeaikaisesta muinais-DNA-tutkimuksesta perillä ollut vastaili epätietoisten kommentteihin ja parhaansa mukaan kumosi tieteenvastaisia väitteitä.

Oli hämmäntävää seurata, kuinka vahvasti monet reagoivat ulkonäköasiaan. *Vantaan Sanomien* kokoelmanoston kommentoinnista tuttu keskustelukulttuuri jatkui sekä *Helsingin Sanomien* että MTV3:n juttujen someruodinnassa. Tosin ainakin *Helsingin Sanomat* poisti tai piilotti kaikkein räikeimmät kommentit. Kommentteissa esiintyi jälleen paljon asiattomia ja suoraan rasistisia kommentteja, jotka perustuivat kirjoittajien perusteetomiin uskomuksiin. Itse seurasimme MTV3:n Facebook-sivujen keskustelua heti uutisen julkaisemisen jälkeen. Siinä noin 90 ensimmäistä kommenttia olivat positiivisia ja ilmaisivat lähinnä kiinnostusta aiheeseen, mutta pian ensimmäisen negatiivisen kommentin jälkeen keskustelu lähti tutuille rasistisille urille vihaisten nimimerkkien vallatessa kommenttiosion aivan kuin Hamelnin pillipiiparin kutsusta. Koivisto sai myös vihaisia sähköpostiviestejä asian tiimoilta.

Syttymistään odottanut kohu

Kun katsoo muiden maiden vastaavia tapauksia, voi todeta, että kohu varhaisten Suomen alueen asukkaiden ulkonäöstä vain kytemällä odotti syttymistään. Koska Vantaalla oli aiheeseen sopiva kirja ja näyttely sekä ennen muuta kuva, ja somealustoilla oli vain hieman aiemmin nähty useampia vastaavia kohuja Pohjoismaissa, roihahti kohu täälläkin heti vuoden 2024 alussa vaikka mahdollisuuksia olisi ollut aiemminkin. Esimerkiksi *Helsingin Sanomat* uutisoi jo 26.1.2014 sen suuremmitta kohuitta otsikolla ”Tutkimus: Suomalaisten esi-isällä oli tumma iho ja siniset silmät” ja samasta vuoden 2014 tutkimuksesta uutisoivat silloin myös muut suomalaismediat.

Yhteistä viime vuosina syntyneille kohuille on kehityskulku, jossa joukko sosiaalisen median tilejä hyökkää laajempaa julkisuutta saaneen tiedettä popularisoivan TV-ohjelman, lehtijutun tai museonäyttelyn kimppuun sen jälkeen, kun niissä on kerrottu Euroopan metsästäjä-keräilijöiden olleen tummaihoisia. Näillä tileillä viesti on harvoin se mitä tieteen popularisoijat ovat kertoneet, vaan se kerrotaan eteenpäin vääristäen tai vähintään värittäen. Tämän jälkeen somepäivityksiä jakamalla mukaan kuohuntaan tempautuu laajempi ihmisjoukko, jonka käsitys asiasta muotoutuu kohun alkuun panneiden some-tilien sisältöjen pohjalta.

Kaupunginmuseolla järjestettiin 7.2.2024 keskustelutilaisuus, jossa vierailijoiden oli mahdollisuus tulla keskustelemaan tämän artikkelin kirjoittajien kanssa Vantaan kaupungin menneisyydestä, Suomen asutushistoriasta ja varhaisten ihmisten ulkonäköä koskevasta tutkimuksesta. Tilaisuudessa keskustelu oli hyvin asiallista, eikä paikalle tullut yhtäkään tieteellisiä näkemyksiä vastustavaa henkilöä.

Vaikuttaakin siltä, että sosiaalisen median negatiivisten kirjoittelujen taustalta löytyy suhteellisen pieni joukko ihmisiä, joiden julkinen kommunikaatio rajoittuu verkkokirjoitteluun ja niin sanottuun vastamediaan (ks. Helsingin yliopisto 5.11.2019). Vaikuttaa myös jopa todennäköiseltä, että verkossa nimimerkkien takana lietsontaan osallistuu tahoja, joiden tarkoitusperät ovat puhtaan poliittisia. Tapauksessa voikin nähdä paljon samaa kuin taannoisessa Suontaan miekkahautaa ravistelleessa kohussa (Moilanen 2021).

Kohun seuraukset

Ulkonäkökysymyksen myötä arkeologia tieteenä, lasten tietokirja ja kaupunginmuseon näyttely saivat paljon julkisuutta. Etenkin näyttelyssä julkisuus näkyi selvänä kävijäpiikkinä vierailumäärissä. Näyttelykävijöiden kommentteja kuullessa selvisi, että valtaosa ihmisistä ihmetteli kohua ja piti muinaisten ihmisten ulkonäöstä kertovaa tietoa kiinnostavana uutena asiana.

Kohu poiki myös uusia informatiivisia kirjoituksia tutkijakollegoilta, etenkin arkeologiseen verkkojulkaisuun *Kalmistopiiriin*. Ylen kulttuuriykkösessäkin kohuun liittyvästä muinaisten ihmisten ulkonäkö tutkimuksesta kertomassa ollut Elina Salmela kirjoitti valaisevan artikkelin siitä, kuinka ulkonäköä voi tutkia DNA:n avulla (Salmela 2024) ja arkeologi Liisa Kunnas käsitteli ulkonäköön liittyvien käsitysten historiaa (Kunnas 2024). Osaltaan kohu auttoi myös levittämään uutta tietoa Euroopan jääkauden jälkeisistä ihmisryhmistä.

Onkin vaikea arvioida mitä yhteiskunnallisia vaikutuksia tämänkaltaisilla kohuilla lopulta on. Jos muinaisten metsästäjä-keräilijöiden ihonväristä kohuja lietsoneiden tavoitteena oli luoda muukalaisvihamielistä ilmapiiriä ja kasvattaa yhteiskunnallista kahtiajakoa, ei tässä välttämättä onnistuttu. Sen sijaan tieto ihmisten ulkonäön vaihtelusta muinaisina aikoina levisi laajemmalle kuin ennen kohua ja tavoitti näin ihmisiä, jotka eivät aiemmin tienneet asiasta.

Puhtaasti arkeologian näkökulmasta kohu ainakin lyhyellä tähtäimellä kääntyi jopa positiiviseksi asiaksi. Se voitiin hyödyntää lisääntyneenä näkyvyytenä arkeologiselle tutkimukselle sekä Vantaan kaupunginmuseolle ja sen varjolla saatiin nostettua ihmisten kiinnostusta menneisyyteen. Kohu saattoi myös myötävaikuttaa siihen, että Björklund ja Koivisto palkittiin *Ikikallion tarinoita* -kirjastaan kesällä 2024 tiedonjulkistamisen valtionpalkinnolla.

Andreas Koivisto on Vantaan kaupunginmuseon arkeologi, joka yhdessä taiteilija Tom Björklundin kanssa sai vuonna 2024 tiedonjulkistamisen valtionpalkinnon kirjasta Ikikalion tarinoita – mammutteista meidän aikaamme.

andreas.koivisto@vantaa.fi

Mikael A. Manninen on arkeologian (HY) ja ympäristöarkeologian (TY) dosentti, joka tekee yhteistyötä useiden muinais-DNA-tutkimusryhmien kanssa. Hän työskentelee vanhempana tutkijana Helsingin yliopiston Ekosysteemit ja ympäristö tutkimusohjelman PAES-tutkimusyksikössä.

mikael.manninen@helsinki.fi

Bibliografia

- Brace, S., Diekmann, Y., Booth, T.J. et al. 2019. Ancient genomes indicate population replacement in Early Neolithic Britain. *Nature Ecology & Evolution* 3: 765–771. <https://doi.org/10.1038/s41559-019-0871-9>
- Extra Bladet* 25.7.2023. Højrøstet uvindehed. <https://ekstrabladet.dk/nyheder/lederen/hoejroestet-uvindehed/9874334>
- Günther, T., Malmström, H., Svensson, E.M. et al. 2018. Population genomics of Mesolithic Scandinavia: investigating early postglacial migration routes and high-latitude adaptation. *PLoS Biology* 16: e2003703. <https://doi.org/10.1371/journal.pbio.2003703>
- Helsingin Sanomat* 26.1.2014 (verkko). Tutkimus: Suomalaisten esi-isällä oli tumma iho ja siniset silmät. <https://www.hs.fi/tiede/art-2000002705201.html>
- Helsingin Sanomat* 20.1.2024 (verkko) & 21.1.2024 (paperi). Museo paljasti, että kivikauden vantaalaiset olivat luultavasti tummaihoisia – Some meni järjiltään, <https://www.hs.fi/kaupunki/vantaa/art-2000010124979.html> (Luettu 14.8.2024)
- Helsingin yliopisto 5.11.2019. Uutinen: Unohda puhe valeutisista – näin ymmärrät vastamedian toimintaa. <https://www.helsinki.fi/fi/uutiset/hyva-yhteiskunta/unohda-puhe-valeutisista-nain-ymmarrat-vastamedian-toimintaa> (Luettu 20.8.2024)
- Hufvudstadsbladet* 23.1.2024 (verkko) & 24.1.2024 (paperi). ”Propaganda” – Andreas Koivistos artikel om de första Vandaborna möttes av ilska kommentarer, <https://www.hbl.fi/2024-01-23/propaganda-andreas-koivistos-artikel-om-de-forsta-vandaborna-mottes-av-ilska-kommentarer/> (Luettu 14.8.2024)
- Ju, D. & Mathiesson, I. 2020. The evolution of skin pigmentation-associated variation in West Eurasia. *PNAS* 118(1): e2009227118. <https://doi.org/10.1073/pnas.2009227118>
- Kırdök, E., Kashuba, N., Damlien, H. et al. 2024. Metagenomic analysis of Mesolithic chewed pitch reveals poor oral health among stone age individuals. *Scientific Reports* 14: 22125. <https://doi.org/10.1038/s41598-023-48762-6>

- Koivisto, A. 2024. Ensimmäiset Vantaan alueen asukkaat ja heidän ulkonäkönsä. Blogikirjoitus Vantaan kaupunginmuseon *Museon muruja* -blogiin 11.1.2024, <https://kaupunginmuseo.vantaa.fi/fi/blogit/museon-muruja/ensimmaiset-vantaan-alueen-asukkaat-ja-heidan-ulkonakonsa>
- Koivisto, A. & Björklund, T. 2023. *Ikikallion tarinoita – mummiteista meidän aikaamme*. Aviador.
- Kunnas, L. 2024. Valkoiset ja mustat kivikaudella? Tuokiokuvia ihmisten ulkonäköön liittyvien käsitysten historiasta. *Kalmistopiiri* 27.3.2024, <https://kalmistopiiri.fi/2024/03/27/valkoiset-ja-mustat-kivikaudella-tuokiokuvia-ihmisten-ulkonakoon-liittyvien-kasitysten-historiasta/>
- Manninen, M.A. 2023. Suomen varhaisin asutus. Teoksessa Hetemäki, I., Fingerroos, O., Heikkilä, T. & Rikkinen, J. (toim.) *Alusta alkuun. Tieteen päivät 2023*: 13–25. Gaudeamus.
- Manninen, M.A. & Hertell, E. 2011. Few and Far between – an Archive Survey of Finnish Blade Finds. Teoksessa Rankama, T. (toim.) *Mesolithic Interfaces. Variability in Lithic Technologies in Eastern Fennoscandia*. Monographs of the Archaeological Society of Finland 1: 112–141. http://www.sarks.fi/masf/masf_1/MI_05_Manninen_Hertell.pdf
- Manninen, M.A., Damlien, H., Kleppe, J.I et al. 2021. First encounters in the north: cultural diversity and gene flow in Early Mesolithic Scandinavia. *Antiquity* 95(380): 310–28. <https://doi.org/10.15184/aqy.2020.252>
- Mattila, T., Svensson, E.M., Juras, A. 2023. Genetic continuity, isolation, and gene flow in Stone Age Central and Eastern Europe. *Communications Biology* 6: 793. <https://doi.org/10.1038/s42003-023-05131-3>
- Moilanen, U. 2021. Pääkirjoitus: Nykypäivän tasa-arvokysymysten ja arkeologisen tutkimuksen yhtymäkohdassa. *Muinaistutkija* 3/2021: 1. <https://muinaistutkija.journal.fi/article/view/131617/80455>
- MTV3 uutiset 23.1.2024. Tutkija kertoi muinaisten vantaalaisten olleen tummia ja somessa syttyi raivo – "Ihmeellistä", <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/tutkija-kertoi-muinaisten-vantaalaisten-olleen-tummia-ja-somessa-syttyi-raivo-ihmeellista/8863122#gs.dlws5s> (Luettu 14.8.2024)
- New Scientist* 21.8.2018. Ancient 'dark-skinned' Briton Cheddar Man find may not be true. <https://www.newscientist.com/article/2161867> (Luettu 19.8.2024)
- Newsweek* 7.11.2023. Swedish History TV Series Faces Backlash for Using Black Actors. <https://www.newsweek.com/swedish-history-tv-series-faces-backlash-using-black-actors-1841695> (Luettu 19.8.2024)
- Olalde, I., Allentoft, M.E., Sánchez-Quinto, F. et al. 2014. Derived immune and ancestral pigmentation alleles in a 7,000-year-old Mesolithic European. *Nature* 507: 225–228. <https://doi.org/10.1038/nature12960>
- Posth, C., Yu, H., Ghalichi, A. et al. 2023. Palaeogenomics of Upper Palaeolithic to Neolithic European hunter-gatherers. *Nature* 615, 117–126. <https://doi.org/10.1038/s41586-023-05726-0>
- Saag, L., Vasilyev, S.V., Varul, L. et al. 2021. Genetic ancestry changes in Stone to Bronze Age transition in the East European plain. *Science Advances* 74. <https://doi.org/10.1126/sciadv.abd6535>

- Salmela, E. 2024. Suomen varhaiset asukkaatko tummaihoisia? Ihonvärin päättely muinais-DNA:sta. *Kalmistopiiri* 13.3.2024, <https://kalmistopiiri.fi/2024/03/13/suomen-varhaiset-asukkaatko-tummaihoisia-ihonvarin-paattely-muinais-dnasta/>
- Schroeder, H. 2023. DNA-researcher: It's not 'woke' to portray prehistoric Europeans with dark skin. It's evolution. *ScienceNordic Researchers' Zone* 28.11.2023. <https://www.sciencenordic.com/2273715>
- Simões L.G., Peyroteo-Stjerna, R., Marchand, G. et al. 2024. Genomic ancestry and social dynamics of the last hunter-gatherers of Atlantic France. *PNAS* 121(10): e2310545121. <https://doi.org/10.1073/pnas.2310545121>
- Sørensen, M., Rankama, T., Kankaanpää, J. et al. 2013. The first eastern migrations of people and knowledge into Scandinavia: evidence from studies of Mesolithic technology, 9–8 millennium BC. *Norwegian Archaeological Review* 46(1): 19–56. <https://doi.org/10.1080/00293652.2013.770416>
- Suomen Uutiset* 23.1.2024. Teemu Keskiarjan kolumni: Tummaihoiset kantavantaalaiset. <https://www.suomenuutiset.fi/teemu-keskiarjan-kolumni-tummaihoiset-kantavantaalaiset/> (Luettu 14.8.2024)
- Sydsvenskan* 8.12.2023. Karin Bojs: Vårt lands första invånare var mörkhyade och blåögda. <https://www.sydsvenskan.se/2023-12-08/vart-lands-forsta-invanare-var-morkhyade-och-blaogda> (Luettu 19.8.2024)
- The Sunday Telegraph* 28.1.2024. First Britons were black, exhibition claims. <https://www.pressreader.com/uk/the-sunday-telegraph/20240128/281715504495073> (Luettu 19.8.2024)
- Vantaan Sanomat* -verkkojulkaisu 27.12.2023. Tiesitkö? Vantaa saattoi olla jo kivi-kaudella Suomen monikulttuurisin kaupunki, <https://www.vantaansanomat.fi/paikalliset/6439996> (Luettu 13.8.2024)
- Yle kulttuuriykkönen* 29.1.2024. Väite muinaissuomalaisten tummasta ihonväristä kuohutti, <https://arenan.yle.fi/poddar/1-67456776> (Luettu 14.8.2024)